

טיול לחו"ל

הרב דוד כהן

בתקופה האחרונה נפוצה התופעה של טיולים לחו"ל כולל טיולים מאורגנים המלווים פרסומות שונות, לא ברור אם עומדת הדרכה הלכתית מאחורי טיולים אלו, עכ"פ זכינו להתייחסות הפוסקים בנושא, יש שהצביעו על הבעיה ההלכתית, יש שלימדו זכות ויש שדנו אם הרוח העומדת מאחורי הדברים אכן עומדת בקנה אחד עם רוח ההלכה. ברור שהיסוד הראשוני לכל זה הוא הבירור של עצם גדרי הדין ומקור האיסור, אף שגם בזה דנו רבותינו הפוסקים, מכל מקום אין בית המדרש בלא חידוש ואמרתי אענה חלקי.

תוכן עניינים:

- א. לגדר האיסור
- ב. בירור שיטות הראשונים
- ג. האם קיימות שיטות יחיד החולקות?
- ד. בדברי אחרוני דורנו
- ה. סיכום

א. לגדר האיסור

כבר נתבאר במקום אחר שאנו נוקטים להלכה שמצות ישיבת א"י היא מצות עשה מדאורייתא ונוהגת אף בזה"ז, כמו כן הארכנו במקום אחר לבאר שהגדר ההלכתי של המצווה אינו "מצווה קיומית" כפי שיש שהגדירו, אלא מצווה חיובית.

בהתאם לכך ברור שיציאה מא"י לחו"ל באופן תמידי שלא ע"מ לחזור היא איסור תורה הנובע מעצם ביטול המצוות עשה של ישיבת א"י. וכלשון הרמב"ן (בהוספותיו מ"ע ד'): "ואומר אני כי המצווה שחכמים מפליגים בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (כתובות דף ק"י, ב), כל היוצא ממנה ודר

בחו"ל (לפנינו איתא רק: "כל הדר בחו"ל", ברם כנוסח זה כן הוא גם בתורת כוהנים בהר פרשה ה' פסקא ד' וכע"ז בתוספתא ע"ז פ"ה וברמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה' יב' וכבר העיר בזה בציוני מהר"נ על הרמב"ם שם) יהא בעינך כעובד ע"ז שנאמר "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'... וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל היא ממצות עשה"...

מקורות חז"ל השונים העוסקים באיסור היציאה לא באו לומר את עצם האיסור אלא לבאר את אופני ההיתר מתי ניתן לצאת, אלא שיש להעיר, אמנם בהקשר להיתר היציאה מפני רעב וכדו' יש לבאר זאת בפשטות בגדרי פיקוח-נפש ברם היתרים אחרים אפילו כשהם לדבר מצווה מנין לנו שמצוות עשה של ישיבת א"י נדחית מפניהם ולא להפך, ויעוי' בהערות הגרימי' חרל"פ זצ"ל בסוף "חבש פאר" עמ' קכ"ג בהערה 5 שגבי עניין היוקר והזול בפירות דן מצד שעל קיום מ"ע אין חייב לתת כל ממונו, אלא רק חומש יעו"ש, עכ"פ גדרי ההיתר האחרים שאינם בענייני ממון טעונים באור. אם נאמר שמשמעות אי קיום המצוות הנ"ל היא שהדירה אינה כפי שרגילים אנשים לדור ואכן קיימת שיטה בפוסקים הסבורה שדירה שאינה כדירת אנשים אין בה משום קיום מצות הישוב הדברים מובנים, ברם פשטות שאר הפוסקים אינה כן, אלא ש"ל שהרי כל ההיתר הוא רק בע"מ לחזור ויציאה כזו לא רק שאין בה משום ביטול מצות עשה של ישוב הארץ אלא אדרבא האדם שיחזור במצב שלם הדברים יתרמו לשלמות הישוב, כך שניתן לראות בעצם הלכות אלו מקור לדברי הראשונים והפוסקים שכל ההיתר הוא רק בע"מ לחזור. עכ"פ להנ"ל עולה שאין שום יסוד לטעון שקיימת מחלוקת ראשונים אם איסור היציאה מהתורה או מדרבנן, יציאה באופן תמידי היא איסור תורה (מלבד לשיטות שאין מצוות ישוב ארץ ישראל בזה"ז או שהיא מצווה קיומית וכדלעיל) לעומת יציאה באופן זמני שאין בזה ביטול הישיבה שם האיסור מדרבנן בלבד, יתר על כן אחד היסודות לטוענים שאין מצות ישוב א"י בזה"ז הוא השמטת הרמב"ם בסה"מ למ"ע זו. הרמב"ם הרי פסק בהלכותיו את איסור היציאה בזה"ז, כך שגם לסוברים שאין מצות עשה בישוב א"י בזה"ז, איסור היציאה הזמני מדרבנן במקומו עומד, ועי' שו"ת מנחת-יצחק ח"ג סי' כ"ו שהביא לכנה"ג שגם רח' כהן בתוס' סוף כתובות שסובר שדין

כפי לעלות לא"י לא נוהג בזה"י (ובעצם שיטתו עמדנו במקום אחר ואכ"מ) מודה לדין איסור היציאה לדדים בת.

ה"ש דייכובסקי שליט"א במאמרו ב"תחומין" כרך כ' נוקט שקימת מחלוקת בנושא ולעני"ד ליתא וכמדומני שזוהי גם משמעות הערת העורך (הרב י. שביב שליט"א) שם מסי' 2.

ה"ש דייכובסקי שליט"א, לשיטתו כורך את מחלוקת הראשונים אם הסוגיא במועד קטן עוסקת באיסור יציאה זמנית מחו"ל או לא, במחלוקת הני"ל, ברם לדברינו שכלל לא קיימת מחלוקת בנושא אין מקום לדברים הני"ל. בהערת אגב יש לציין דבריו שם הינם מחמת שמניח לדבר פשוט שהגדרת "הרווחה" בסוגיא שם ענינה כלשונו שם ביחס "למי שיש לו נכסים ורוצה להרוויח עוד ועוד", לקמן נבאר שהנחה זו אינה פשוטה כל עיקר.

ב. בירור שיטות הראשונים

במסכת מועד קטן (יג, א במשנה) נתבאר שהבא ממדה"י רשאי לגלח במועד, לפי שהיה אנוס שלא היה יכול לגלח קודם (כלשון המיוחס לרש"י שם), בגמ' שם (יד, א) נתבאר שדין זה הוא דווקא כשיצא ברשות אבל כשיצא שלא ברשות-לא, ר"ח רש"י וראשונים נוספים ביארו הגדרת "שלא ברשות" לא במובן של יציאה באיסור אלא במובן של "שלא לצורך", יצא לטייל וכמשתעשע, שבמקרה כזה נפל יסוד ההיתר, א"א להגדירו כאנוס, לעומת זאת הראב"ד שהובא להלכה ברא"ש ועוד ראשונים פירש את גדר "שלא ברשות" כפשוטו שיצא באיסור, ומבאר שיצא מא"י לחו"ל ע"מ לטייל, וכך אכן פסק בשו"ע או"ח ס"י תקל"א.

לכאורה יוצא שלראב"ד וסיעתו יש מקור מהסוגיא במס' מו"ק לאיסור יציאה לחו"ל ע"מ לטייל אבל לראשונים האחרים ר"ח וסיעתו אין מקור מהסוגיא שם לכך, אלא שמדברי הב"י שם עולה שכל הדיון הוא רק האם נאסור גילוח גם על מי שיצא בהיתר אף שיציאתו הייתה שלא לצורך, או שנאסור זאת רק על מי שיצא באיסור, אבל פשוט שקיים איסור עצמי של יציאה מא"י לחו"ל ע"מ לטייל, אלא שיש לדון מה המקור לכך.

בכמה מקומות בש"ס מצינו דיון ביחס ליציאה מא"י לחו"ל במסי בבא-בתרא צא, א, נאמר אין יוצאין מארץ לחו"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע כו' ויעו"ש עוד בסוגיא, כמו כן במסי עבודה זרה יג, א, נתבאר שלמרות שחז"ל גזרו טומאה על ארץ העמים מ"מ רשאי הכהן לצאת לחו"ל כדי ללמוד תורה ולישא אישה. גם במסי קידושין לא, ב, מובא שר' יוחנן לא רצה להתיר לרב אסי יציאה לחו"ל לצורך מצות כבוד אם. בגי מקורות אלו הגמי עצמה לא ביארה האם האיסור הוא גם ע"מ לחזור, וממילא שגם ההיתר הוא דווקא בע"מ לחזור, או שהאיסור רק ביוצא לעולם וגם בזה נאמר ההיתר. התוסי במסכת ע"ז שם (ד"ה ללמוד תורה) הביא לדברי הגמי כתובות קיא, א, גבי אדם שמת בלא בנים בחו"ל ור' חנינא מנע מאחיו לירד לחו"ל כדי ליבם את אשת המת באמרו "אחיו נשא נכרית ומת ברוך המקום שהרגו וזה ירד אחריו!" ולכאורה קשה מה הבעיה בכך שאחיו ירד בשעתו לחו"ל והרי מותר לצאת לחו"ל ע"מ לישא אישה (כך מתבאר מדברי תוסי רבנו אלחנן), אלא מוכיח התוסי מכך שאף למצווה רבה כזו של ת"ת ולשאת אישה אין להתיר יציאה לעולם וכל היתר הגמי כאן הוא רק בע"מ לחזור, וכ"כ גם המאירי בספרו בית הבחירה במסי ע"ז הנ"ל ואף שבמסכת כתובות נקט המאירי שהדברים נאמרו "דרך צחות" י"ל שכוונתו רק על סגנון הביטוי החרף, אבל בהחלט יש להסיק מכך לעצם האיסור. ועי' כסי"מ הי' מלכים פ"ה הלכה טי שכי שזה מקור הרמב"ם שם שגי"כ התיר רק בע"מ לחזור. הגר"ש ישראלי זצ"ל בספרו ארץ חמדה (ספר אי' שער אי' סימן י') כותב בריש דבריו שעולה מדברי התוסי שאף יציאה ע"מ לחזור מותרת רק לצורך מצווה וגם זה לא לכל המצוות רק למצווה רבה כגון הנ"ל ונמצא שהוא חולק על הרמב"ם הלכות מלכים הנ"ל שהתיר יציאה ע"מ לחזור גם לסחורה. ברם בהמשך דבריו הוא מציין לדברי מרן הראי"ה קוק זצ"ל במשפט כהן סי' קמ"ז שעומד על כך שהסוגיא במסי ע"ז עוסקת בכהן דווקא שבו קיימת בעיה מיוחדת של איסור להיטמא בטומאת ארץ העמים. הגר"ש ישראלי זצ"ל כותב שם שבעקבות זאת ניתן לומר שאין מחלוקת בין התוסי והרמב"ם, הרמב"ם שמתיר גם לסחורה מדבר בישראל ובה גם תוסי מודים, בעוד שתוסי כאן שמתיר רק לצורך מצווה רבה מדבר בכהן (ויש להעיר שאם

נקבל דבריו שגם לרמב"ם יש חילוק לדינא בין ישראל לכהן יתכן שיהי' בזה ישוב לשינוי לשון הרמב"ם בהלכות אבל פ"ג הי"ד מלשונו בהלכות מלכים כי שם הרמב"ם עוסק בכהן). אלא שעל דברים אלו יש להעיר לענ"ד, נכון שפירושו זה הוא אפשרי, ברם כבר עמד מרן הראי"ה זצ"ל שם על כך שמעצם העובדה שהגמ' דנה רק בכהן, אם כן יש מקום להסיק שכלל אין איסור יציאה לחו"ל לישראל עכ"פ ע"מ לחזור (שלא ע"מ לחזור מוכח ממס' כתובות שאסור אפילו לדבר מצווה). ואף שהגר"ש ישראלי זצ"ל הרגיש גם בכך וביאר שהגמ' שדנה בכהן זה רק משום שבו יש הו"א שאפילו ע"מ לחזור יהי' אסור ואפילו לדבר מצווה שהרי סו"ס יש כאן את הבעיה שיטמא בטומאת ארץ העמים ולכן הי' צורך לחדש שהדבר מותר, ברם גם בישראל ההיתר רק לדבר מצווה ומסתבר שמסתייע לכך מדברי הראי"ה קוק זצ"ל שם שטרח להביא מקור לדברי הרמב"ם שאסור יציאה ע"מ לחזור אלא אם כן מדובר לדבר מצווה או לסחורה, מסוגיות נוספות בש"ס וא"כ יש מקורות בגמ' לכך, ברם עדין יש לדון שדברי הרב זצ"ל נאמרו רק בדעת הרמב"ם שהוא מבאר כך לדברי הסוגיות הנ"ל, אבל בדעת תוס' אף שאפשר לבארו כגר"ש ישראלי הנ"ל מ"מ עדין אין הכרח, כי יתכן שהתוס' אכן ס"ל שאין כל איסור לישראל לצאת ע"מ לחזור ורק בכהן קיימת בעיה כזו. אלא שלצורך מצווה (מצווה רבה לתוס'), או כל מצווה לשאילתות שהביאו תוס' שם) התרנו לכהן.

ויעוי' בביאור הגר"א לסי' תקל"א הנ"ל שכתב שמהירושלמי משמע שאין איסור לצאת מא"י לחו"ל אלא לכהן, כי ביחס לישראל דנו שם רק מצד אסור הסכנה לפרוש בים הגדול, אלא שסיים שמהבבלי סוף כתובות לא משמע כן, ולענ"ד לא הבנתי כוונתו אם רצה להוכיח שהירושלמי מתיר אף יציאה לעולם, זאת הרי א"א להוכיח מהירושלמי, הרי שם הנושא על מי שכן חזר לא"י ואם כן י"ל שדווקא בע"מ לחזור אין בעי' לישראל לצאת, אבל לא לעולם, ואם נגיד שאה"נ זו כוונת הגר"א אי"כ ק' איך מהבבלי מוכח נגד זה, הרי הבבלי מדבר רק ביציאה לעולם, ונלע"ד שכוונתו להוכיח מסוף העניין בבבלי שרי' הנינא מנע מהאח לרדת ליבם או לחלוץ וזה לכאורה ניתן לעשות גם בע"מ לחזור הרי שעולה מהבבלי שאף לדבר מצווה אין לצאת

לחוי"ל ואפילו ע"מ לחזור אא"כ מדובר במצווה רבה וכשיטת התוס' ודלא כשאילתות וצ"ע. שו"ר בברכת אליהו שמבאר שהדיוק מכך שהמעשה גבי לצאת לחוי"ל לייבם הובא בירושלמי בכהן ומכך שהירושלמי טרח לפרש ולהדגיש זאת משמע שרק בכהן קיימת בעיה לצורך מצווה רבה כלשאת אישה ולא בישראל, אף עולמית, שהרי האח הראשון יצא לעולם ורק בגלל היותו כהן הקפידו עליו. ברם עדין ניתן לומר שההדגשה הייתה מחמת שהאח המייבם רצה לצאת באופן זמני, שהרי שאל שם ביחס ליציאה ע"מ לייבם או לחלוץ וחליצה אפשר בע"מ לחזור, ואת זה אוסר הירושלמי לכהן בדוקא אפילו לצורך מצווה מחמת שסו"ס נטמא בטומאת ארץ העמים ורק מצווה רבה ניתן להתיר ועדין צ"ע. כמו כן יש להעיר שכל זה לגרסת הגר"א בירושלמי אבל לא לגרסת הרא"ש בו, עכ"פ הגר"א מפורשות כתב שהבבלי לא נוקט כן, וכל כוונתו רק להוכיח מהירושלמי שלא רק היוצא באיסור אלא גם היוצא בדרשות אם זה לא מצווה אסור בגילוח כשיטת רש"י וסיעתו ובזה לא מצינו שהבבלי חולק על הירושלמי (ע' פסקי הגר"א שם ושעה"צ ס"ק י"ב).

והנה כאמור לעיל הרמב"ם התיר יציאה ע"מ לחזור לצורך סחורה וטרחו מפרשיו למצוא מקור לדברים, הרדב"ז והמגדל עז כתבו שמקורו מהירושלמי, וכבר העירו עליהם שהירושלמי דן ביחס להליכה לארץ מצרים שזה מותר לסחורה אבל מנין לנו להתיר גם ליוצא מא"י ושמא ס"ל למפרשים הנ"ל שפשטות המקראות האוסרים לחזור למצרים הרי נאמרו לבני ישראל יושבי א"י ואם דייקנו מהפסוקים שאבל לסחורה מותר לשוב א"כ על כורחנו עולה שיציאה מא"י לחוי"ל מותרת לצורך סחורה, שוב ראיתי שאכן כך ביאר בו בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' סי' ק"ו אות ז' ועיין גם שו"ת מהריט"ץ סימן ה'. ולענ"ד ניתן לומר שהרדב"ז בצינו לירושלמי התכוון לירושלמי שהביא הגר"א לעיל שאסרו על ר' שמעון בר בא לצאת לפרנסה והירושלמי מדגיש שם שהנושא בכהן ור"ש בר בא היה כהן ומזה יש להסיק שאבל ישראל שרי לסחורה.

אמנם מפרשים אחרים חתרו למצוא מקורות אחרים לדברי הרמב"ם, ולכאורה יש נפ"מ בדבר כי אם מדובר במקורות אחרים ואנחנו לא נדע אזי

י"ל שדברי הרמב"ם ביחס לסחורה הם בדוקא וא"א להסיק מכך לשאר דברי רשות וק"י לצורך טיול אבל אם מקורו מדברי הירושלמי ביחס לחזרה למצרים הרי בזה יש אחרונים (הובאו בספר המפתח ברמב"ם מהדורת ר"ש פרנקל) שביארו שההיתר אף לצורך טיול, ברם לעני"ד א"א לומר כן שהרי פשוט סדר לשון הרמב"ם שקודם אסר יציאה לעולם ואח"כ התיר רק לדבר מצווה ובתנאי שע"מ לחזור ואח"כ הביא להיתר הסחורה הרי עולה וכפי שכך אכן ביארו הכס"מ ועוד שגם ע"מ לחזור התיר רק לדבר מצווה (ורק אם מתיר לכל מצווה כשאלתות או רק מצווה רבה כתוסי' דנו האחרונים אבל פשוט שצריך דבר מצווה עכ"פ) ועל כוונתו לומר שגם אם ביחס ליציאה למצרים מותר גם לצורך לטייל (ממקום בחו"ל) זה כי הגדר שם האסור לשוב למצרים וע"מ לטייל אינו בגדר זה ולכן גדר סחורה שם כולל לטייל אבל כאשר הדבר כרוך בבעיה נוספת של יציאה מא"י בא גורם זה ואוסר יציאה לטייל ורק לדבר סחורה מותר. ויעו"י חידושיי מהרי"ט לכתובות (במהדורה הישנה נדפס בסוף חידושי לקדושין) שהקשה על דברי תוסי' במס' ע"ז הנ"ל איך תירץ שגם ע"מ לחזור מותר רק לצורך מצווה והרי בע"מ לחזור מותר גם לסחורה ולדבר הרשות וע"כ העמיד שאה"י הדיון במס' ע"ז הוא רק ביציאה לעולם, ואת דברי הגמ' כתובות העמיד ביחס ליבם שהייתה לו אישה וקיים פ"ו וכיוון שיכולה האישה לבא באופן זמני לא"י ע"מ לחלוץ בזה אין מצות ייבום קודמת, וביחס לאח המת עצמו העמיד שיכול היה לישא בא"י והגר"ש ישראלי זצ"ל שם כתב שעפ"י דרכו לחלק בין כהן לישראל ולהעמיד לדברי תוסי' ביחס לכהן בדוקא א"כ ל"ק קו"י המהרי"ט, ברם העיר שם שעצם הנחת הקושיא טעונה ביאור שהרי דבר זה שיציאה זמנית מותרת אף לצורך סחורה זה דבר שכתבו הרמב"ם ונושאי כליו טרחו למצוא המקור וכפי שהזכרנו לעיל וא"כ בפשטות י"ל שהתוסי' כלל לא סוברים להיתר זה יעו"ש. ויש להעיר שאף שהיה אולי מקום לומר שהמהרי"ט לא מדברי הרמב"ם (שכלל לא ציין אליהם בחידושו שם) לקח דב"ו אלא מסברא שלא מצינו בשי"ס מקור מפורש לאסור יציאה גם בע"מ לחזור, מ"מ לא מסתבר לומר כך שהרי לא שייך לבוא ולהקשות על תוסי' כאשר אין שום מקור כנגד דבריהם ועוד שהרי המהרי"ט שם השתמש בביטוי

הלשון לסחורה ולדבר הרשות וביטוי זה של "לסחורה" מנין לו, אלא ודאי שמלשון הרמב"ם לקח זאת וסי"ל שפשוט שהיה לרמב"ם מקור לדבריו וע"כ שייד להקשות מכך, ושוב ראיתי שכן עולה מדבריו עצמו בחידושו לקידושין לא, ב, ע"ש.

ועתה שנתבאר לנו שביטוי זה מדברי הרמב"ם נלקח אי"כ פשוט שהביטוי "דבר רשות" שבלשונו, אינו כולל גם טיול אלא רק לאפוקי דבר מצווה כגון עניני סחורה שאינם מצב של חיי נפש אבל יש בהם משום הרווחת הפרנסה, שהרי כאמור לעיל הרמב"ם רק לדבר מצווה ולסחורה התיר ואכן הגר"ש ישראלי שם בהתייחסו למהרי"ט נקט מפורש שדבר רשות היינו חוץ מלטייל. גם בשו"ת מנחת יצחק הנ"ל ובשו"ת יחוה דעת ח"ה סי' נ"ז שדנו בדברי הרמב"ם גבי סחורה, נקטו בפשטות שטיול אינו בכלל גדר ההיתר.

הר"ח סבתו שליט"א (תחומין ט"ו) כותב ש"ל שמקור הרמב"ם הם דברי הגמ' גיטין עו, ב, (צוטטה גם בתוס' שם ב, א, ד"ה ואשקלון) שרבנן נפטרו מחבריהם בעכו כי אסור לצאת מא"י לחו"ל ובפשטות ביחס למלווים מדובר ביציאה זמנית (ויעו"ש שתמה על האחרונים שלא דנו במקור זה). יש להוסיף שאף אם ביחס ליציאה מתחום עו"ב לתחום עו"מ יש לדון אם הדבר דין גמור או מדת חסידות (עי' המיוחס לריטב"א ב, א, ד"ה ואשקלון ששמע ממנו שאף שסובר שיש מצות ישיבה ודירה גם בתחום קדושה ראשונה מ"מ רואה בעיה בהורדת דרגת הקדושה, לאידך גיסא הכפתור ופרח שג"כ סובר בפרק י' שמצות דירה היא גם בתחום עו"מ קשה לומר שסובר אף הוא כן וכפי שרצו במהדורת "בית המדרש להלכה שבהתיישבות" לומר בדעתו ע"ש בנספחים בפרק "אם עכו ואשקלון מא"י הם" עמ' שנז' ד"ה ובזה, שהרי בעל כפ"פ עשה מעשה רב בעצמו לעבור מירושלים לבית שאן שלא ברור שנתקדשה בקדושת עולי בבל, ברם ביחס לגמ' גבי עכו יתכן שניתן לבאר ע"פ חידושי הרמב"ן גיטין עו, ב, סוד"ה למימרא הכותב שעכו אף שהיא מתחום עו"מ מ"מ לא נתקדשה בקדושת יהושע כי לא נכבשה אז, ועי' חידושי החת"ס שם ויעוין כפ"פ שם שר"ל שלענין מצות דירה לא בטלה קדושה ראשונה וכע"ז נקט בשו"ת ישועות מלכו יו"ד סי'ו. גם לשון רמב"ם שהביא להלכה שאסור לצאת מא"י לחו"ל, כיון שביארו הרדב"ז כמה פעמים (עי'

סנהדרין ד, ו, ומהרי קורקוס תרומות פ"א ב-ג לקראת סופו) ששיטתו כשיטת הכפתור ופרח לחלק בין קדושת הארץ לחיבתה ומצות דירה ולבין קדושה למצות התלויות בה. (לכאורה בפשטות יש לבאר ביחס לעו"מ ואולי הרמב"ם לשיטתו תרומות א' כ"ו שקדושה שניה מעיקרא מדרבנן וא"כ אין בזה נפ"מ לענין הדירה, ועדין צ"ב ואכ"מ) מ"מ בפשטות יש להסיק מכאן שביחס ליציאה מתחום עו"מ קיים איסור אף זמני, ואולי כיון שביחס לגבול עו"ב הסיקו רק בגדר מדת חסידות (אם נבאר כך) א"כ יתכן שגם את הנושא של יציאה זמנית קשה להסיק מכאן וצ"ע. שוב ראיתי שהמהרי"ט בחידושו אכן ציין לגמ' גיטין הנ"ל רק שהוא ע"פ דרכו שאין איסור בע"מ לחזור גם לדבר רשות, ע"כ ביאר לגמ' מכח מידת חסידות, וממוצא דבר י"ל שאבל הרמב"ם שלא ס"ל כהמהרי"ט בזה אה"נ הגמ' גיטין הנ"ל היא מקורו.

ג. האם קיימות שיטות יחיד החולקות?

באור דברי שלטי הגיבורים, מהרי"ט, שד"ח, רש"י, ותשב"ץ בגדרי כבוד אב ואם.

לא אכחד שראיתי לבעל שלטי הגיבורים על הרי"ף פ"ג דשבועות שכתב שם (דף ח', א, מדפי הרי"ף) וז"ל: "דהיציאה ע"מ לשוב אינה עבירה" ולכאורה הי מקום לומר שטעמו מחמת שלא מצינו לזה מקור מפורש בגמ' וכנ"ל, ב"מ לענ"ד אין זו כוונתו כי שם כל ענינו לבאר שאין מצווה במי שבא לטויל לא"י ע"מ לשוב (ובעצם דין זה האריכו האחרונים ואכ"מ) שהרי שיבתו שעניינה יציאה לעולם מהארץ עבירה בידו וע"ז בא ואמר שכשם שיציאה ע"מ לשוב אינה עבירה, כך הליכה ע"מ לצאת אין בה מצווה, וא"כ כל פשטות לשונו שעוסק בעצם מצות ישוב א"י, שבה באמת יציאה זמנית אין בה משום ביטול ישוב הארץ, אבל לא עוסק בדיני דרבנן בנושא. הרש"י ורנר וצ"ל בספרו משפטי שמואל תנינא סימן ט"ו מדייק מלשונותיו של בעל שלטי הגיבורים שם שגם הוא מתיר יציאה לסחורה בלבד יעו"ש.

וסיעתא לפרשנות זו היא שהרי השלטי גיבורים הביא סיעתא לדבריו מדברי התשב"ץ בשם מהרי"ם, שכתב שם וז"ל: "דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה וכן יש בספר תשב"ץ בשם מהרי"ם ז"ל" עכ"ל, והרי המהרי"ם כל

עיקר ענינו שם הוא רק לבא ולומר שעליה לארץ שמשמעות דירתו לא תהיה כפי שדיירי אינשי אינו חייב בה.

הפתחי תשובה (אה"ע ע"ה סק"ו) הביא לשו"ת המב"י ס"ט סימן קל"ט שפסק שכפי שהדין בכל המצוות, ה"ה גם כאן לצורך קיום מצות ישוב א"י אין לחוש לכיבוד אב ואם המונעים ממנו שלא לעלות, ברם בסוגרים שם כתב שצ"ע בתשב"ץ ח"ג סי' רפ"ח שכתב לא כן, וציין הפתחי תשובה למס' קדושין לא, ב, נראה שרוצה לבאר, וכפי שאכן כך ביאר בדעתו בעל פאת השולחן שהתשב"ץ מבאר את סוגיית קידושין כפי שנראה מרש"י שם שניתן לצאת מא"י לצורך כבוד אב ואם אף יציאה עולמית (אלא שבעל פאת השולחן שם מאריך לבאר שאין זו שיטת רוב הפוסקים), גם החכמת אדם בספרו "שערי צדק" יעל הלכות מצוות התלויות בארץ-בהערותיו "בינת אדם", דן בנושא, אלא שהוא רואה את מצות כיבוד אב וא"מ כיציאה ע"מ לחזור, ואף שכאן אין משימה מוגדרת ותאריך חזרה שיוצאים למשימה וחוזרים, מ"מ קיים לדעתו גדר נוסף שהרי ישנה אפשרות שהעיכוב מההורים יוסר או במיתתם חלילה או מכח שיטתו דעתם וכל יציאתו היא על מנת שברגע שיוסר המונע מיד יעלה לארץ ע"ש שהאריך בזה ועי' מה שהשיג עליו בעל פאת השולחן שם ואכ"מ.

אמנם לענ"ד יש לדון בדברים התשב"ץ שם מדבר על ערך וחשיבות מצות ישוב א"י ובדרך אגב תוך כדי דבריו כותב לבא ולראות במעלת א"י שהיציאה ממנה מותרת רק לצורך תלמוד תורה וכיבוד אב ואם (ואולי בזה מובן כיצד השמיט את הדין המפורש של היתר יציאה ע"מ לשאת אישה ואת הדין היוצא מדיוק בדברי הגמ' כן הביא וכפי שהעירו בזה האחרונים וצינו שהרשב"ש בנו בתשובה סי' ב' אכן נקט כפשטות לשון הגמ' היתר יציאה לשאת אישה ולתלמוד תורה, כי מעיקרא לא באה תשובה זו לברור גדר דינים אלו) והרי ביציאה לצורך תלמוד תורה פסקו הרמב"ם ורוב הפוסקים שזה דווקא בע"מ לחזור ופשוט שהתשב"ץ היה מודע לדעתם ולא יתכן שינקוט כ"כ בסתמא כנגד דעתם, וכיוון שתלמוד תורה זה דווקא בע"מ לחזור ממילא גם כבוד אב ואם שבדבריו זה דווקא בע"מ לחזור וכדברי שאר המפרשים בסוגיא בקידושין שם, ואין זה כנגד דברי המב"י שבפשטות

י"ל שהוא דיבר דווקא על מי שנמנע בכלל מלעלות.

וכן עולה לענ"ד מדברי שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כ"ו שדן ביציאה לראות פני חברו (חמיו וחמותו שרוצים לראות נכדיהם) וכתב שמדברי הרמ"א או"ח רמ"ח גבי הפלגה בספינה סמוך לשבת עולה שזה ג"כ דבר מצווה אלא שלא הכריע בדבר מחמת התשב"ץ הנ"ל שעולה שרק לתלמוד תורה ולכיבוד אב התיר, ולא לראות פני חברו ע"ש, ואם נאמר שהתשב"ץ ביציאה לתמיד דיבר הרי אין מזה שום הוכחה כנגד היתר יציאה זמנית לקבל פני חברו וע"כ שג"כ הבין בתשב"ץ שעל יציאה זמנית קאי.

ושבו ראיתי בשו"ת "איש מצליח" להגר"מ מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד חלק א' חיו"ד סימן ל' שג"כ האריך בדין זה של עליה לא"י נגד רצון ההורים וביאר בתשב"ץ כדברי, שמהקשר העניין עולה שאיירי דווקא בע"מ לחזור והביא סיעתא לזה מדברי התשב"ץ עצמו בח"א סימן כ"א שכתב שאפילו לצאת לישא אישה אסור וע"כ שר"ל שלא ע"מ לחזור שהרי ע"מ לחזור וודאי מותר, וא"כ כאן שכתב גבי היתר לצאת הכוונה ע"מ לחזור ע"ש.

אמנם שוב התבוננתי שאדרבא י"ל שזו ראייה לסתור שהרי י"ל שבכוונה נקט התשב"ץ רק תלמוד תורה וכבוד או"א והשמיט בלשונו לשאת אישה כי בא להתיר גם שלא ע"מ לחזור ולכן לישא אישה ל"ש בזה. ותלמוד תורה אף שהוא ג"כ בע"מ לחזור מ"מ לא דמי ללשאת אישה שיי"ל שיוצא וחוזר מיד, אלא כאן יושב ולומד כל זמן שס"ל שמקבל יותר תורה מרבו בחו"ל ודעתו לחזור די בה וה"ה בכבוד או"א, בדעתו לחזור כאשר לא תהיה מניעה מצד אביו ואמו שיפיסם שלא יקפידו עמו וכדו' די, וכהבנת החכ"א בשערי צדק הנ"ל. בדם לגופו של עניין עדיין אין הכרח לדייק כולי-האי ממשפט שבא בדרך אגב שאין זה עיקר ענינו שם ושטעון הסדרה עכ"פ מ"ט ציטט שלא כלשון הגמ', ומה שבא בה מתוך דיוקי דבריה הביא ומה שכתוב בה להדיא לא הביא ואף שהבאנו טעם לדבר מ"מ הוא תימה שינקוט כך כ"כ בסתמא בלא לבאר טעמו ובפרט שגם על עצם הביאור יש מקום לדון שהרי סו"ס גם תלמוד תורה הוא בע"מ לחזור רק שכתבנו לחלק וכולי האי הו"ל לפרש כך שעדין יש מקום רב לפרש בדעת התשב"ץ שגם הוא כוונתו בע"מ לחזור בדווקא ועכ"פ אין שום הכרח שחולק על דבריו המפורשים של המבי"ט.

ראוי להוסיף גם אם ננקוט שהתשב"ץ התיר יציאה עולמית (מה שלעני"ד לא מסתבר) אזי י"ל שדבריו נאמרו במצוות כבוד או"א ובהקשרים מסוימים בדווקא, וכפי שעמד הגר"ש ישראלי זצ"ל שיובאו דבריו לקמן על המיוחד שבמצוה זו בהקשר לנושא שלפנינו.

השדי-חמד באסיפת דינים מערכת ארץ ישראל אות ב' (חלק ו' עמ' 137 במהדורת בית הסופר בני-ברק) מביא את דברי בעל שדה הארץ חלק ג' סי' י"א דף נ"ז ע"ג שדווקא בבא לעקור דירת א"י לגמרי אבל ביוצא ע"מ לחזור אין איסור ומסיק זאת מדין הישיבה בארץ מצרים שבע"מ לחזור מותר, אלא שדבריו שם הם בהקשר למצוות כיבוד אב ואם שכתב שאף לדעת המב"יט שמצוות ישוב א"י דוחה לכיבוד או"א, י"ל שאין הדברים נאמרים ביוצא ע"מ לחזור (כלומר הבין שהתשב"ץ שהתיר יציאה מפני כיבוד או"א התיר באופן תמידי והמב"יט שאוסר מבאר בו שמתיר גם כן בע"מ לחזור וכבר כתבנו ש"ל שגם התשב"ץ התיר רק בע"מ לחזור ואכ"מ), אמנם שם סוף אות ג' הביא לדברי המהר"יט שתמה על התוס' במסכת ע"ז שכתבו שמה שהתירו לצאת ללמוד תורה ולישא אישה הוא בדעתו לחזור דאי הכי אפילו לדבר רשות נמי שרי, והמהר"יט כאמור הרי הבין בפשטות שאין כלל איסור בע"מ לחזור גם לא לצורך מצווה. אלא שיש להעיר שהרי פשוט הדבר שעם כל גודלו של המהר"יט לא יפסוק השדי-חמד כמותו כנגד שיטת התוס' במס' ע"ז שהזכירה שם וכנגד דבריו המפורשים של הרמב"ם בהלכותיו וכנגד פשטות השו"ע שאסר יציאה לטייל שהוא הרי גם בע"מ לחזור, ע"כ פשוט לעני"ד שכל כוונתו היא רק מחמת שהביא לכמה מאחרונים שסברו שגם לישא אישה אסור לצאת אם מוצא בארץ (קול יעקוב בדרשותיו דף ס"ז אמנם מוהר"ם פיגין דלקמן חולק על כך) או שעכ"פ האב אסור לצאת ע"מ להשיא אישה לבנו כי לא עליו מוטלת המצווה (מוהר"ם פיגין הובא בס' אבות הראש ח"ב דף קי"א מעשה רוקם דף כ"ה הביאו בספר עיני כל חי דף ל"ו, עמ' ב' ד"ה ולהשיאו רק שהוא עצמו נחלק על זה) בהקשר זה בדווקא הביא השד"ח סיעתא מהמהר"יט, אבל לא ליציאה לדבר רשות, ושוב ראיתי שבחלק "פאת השדה" אות ז' (שם עמ' 389) הביא תשובת אחד הרבנים עם הערות על דבריו שבין היתר עמד על כך שדברי המהר"יט אינם

כדברי הרמב"ם ע"ש.

בהקשר זה יש להעיר, המהרי"ט המהרש"א ופאת השולחן הלכות א"י פרק ב' ס"ק כ"ח דייקו מלשון רש"י קידושין לא, ב, שיציאה לדבר מצווה מותרת גם ביציאה לעולם, לפי"ז לכאורה היה מקום לומר שיציאה שלא לדבר מצווה אסורה דווקא כשהיא לעולם, אבל אין לנו מקור לאסור יציאה זמנית אפילו שלא לדבר מצווה אלא שלעני"ד אין הדברים כן, שהרי:

1. הגר"ש ישראלי זצ"ל בספרו עמוד הימיני סי' כ"ב מוכיח שאין הכרח לדייק כן בדעת רש"י שמתיר גם לעולם והוא מפרש כוונתו בדרך שונה ועי"ז יש להוסיף שאף שכאמור המהרי"ט והמהרש"א כן למדו כן ברש"י אבל הם עצמם נחלקו על כך, ובארו את הסוגיא רק ביציאה זמנית.

2. אין הכרח להסיק מרש"י כנ"ל יתכן שהדברים חד משמעים לבי' הכוונים לדבר מצווה מותרת יציאה לעולם, שלא לדבר מצווה אסורה יציאה לחלוטין אף יציאה זמנית.

3. בעמוד הימיני שם עומד על כך שהנושא הוא יציאה לכיבוד אם ולכאורה קשה הרי מצוות כיבוד אב ואם נידחת מפני שאר המצוות כולל מצות דרבנן, לפיכך הוא מבאר על יסוד שיטות האחרונים שנקטו שאם אינו מוצא כדי מחייתו במזון מדור וכו' א"א להגדיר דבר כזה כישוב ואין זו מצות ישיבת ארץ ישראל שאמרה תורה לאור זאת הוא מעמיד את הגמ' במציאות כזו שאי קיום מצות כבוד אם גרמה טרדה וצער במידה כזו ששיבתו לא מוגדרת כשיבה רגילה מתוך רוחה, לאור הנ"ל י"ל שדווקא בכבוד אם אמר רש"י דבריו להתיר גם יציאה עולמית מהטעם הנ"ל אבל בשאר מצוות אסורה יציאה עולמית ואולי אף יציאה זמנית, וק"ו שלדבר רשות אסורה יציאה, אף יציאה זמנית.

עוד יש להעיר שלכאורה גם אחר שאנו טוענים שאכן קימת גזרת חכמים גם בע"מ לחזור, אבל יש מקום לבעל דין לומר שכל תקנת חכמים הייתה באופן שיציאה ע"מ לחזור היה בה חשש ביטול הישוב כי לא ברור כלל שישוב, ושמה תשתנה דעתו, אבל בימינו שדבר כזה אין בידו שהרי אין בידו להישאר בחו"ל ללא התעודות הדרושות ואין זה כ"כ פשוט לקבלם, אם כן יש לומר שאין זה רק גדר בטל הטעם שבו יש לדון אם בטלה התקנה אלא שמעיקרא

התקנה הייתה במציאות אחת ולא במציאות האחרת שלפנינו, וכפי שמובא בתוסי' מסי' ע"ז נ"ז, ב' ד"ה לאפוקי שגירת חז"ל על סתם יינם הייתה במציאות שרוב הנכרים היו מנסכים ולא עתה שהרוב לא מנסכים וע"ז א"צ מנן אחר להתירו, ברם י"ל שאדרבא משם ראייה להפך שהרי רוב הראשונים והפוסקים כן החמירו בנושא ולא חילקו כן, וגם הרמ"א בשו"ע יו"ד הי' יי"נ סי' קכ"ג אי' וסי' קכ"ט כי (ועיי' שו"ך ס"ק מג') ובתשובותיו סי' קכ"ד רק צירף זאת לקולא אבל לא פסק מפורשות כדעה זו.

נמצאנו למדים שמצינו לחלק מרבתינו הראשונים שמפורשות נקטו איסור יציאה לטיול ע"מ לחזור, הלא הם הראב"ד וסיעתו שהובאו בסוגיית מועד קטן, וכ"פ הרמב"ם בהלכות מלכים, וגם דברי התוסי' במסי' ע"ז ניתנים להתפרש כן כפי שהבאנו בשם האחרונים שיש שהבינוהו כך, ולא מצינו דברים מפורשים כנגד זה, וכן פסק השו"ע והסכימו עמו בפשטות רבותינו האחרונים, א"כ בפשטות ודאי דהכי נקטינן.

ד. בדברי אחרוני דורינו

1. הרווחה

יש שאמרו (הגר"ש דיכובסקי שליט"א במאמרו ב"תחומין" כרך כ' עמ' 406) שכיוון שהיתר יציאה ע"מ לחזור כולל גם יציאה לצורך הרווחה (כדעת חכמים במסכת מועד קטן י"ד א') ניתן להסיק מזה היתר יציאה לטיול כאשר הוא במגמה של להתאורר ולצאת מהלחץ. יש להעיר ההיתר מתבסס על ההנחה שהגדרת "הרווחה" הנה אדם שיש לו נכסים הרבה ויוצא להתעשר (כהגדרת רש"י והנימוקי יוסף בסוגיא וכלשון הטור או"ח סימן תקל"א) ברם ראשונים אחרים (רמב"ם בהלכותיו ובפירוש המשנה למסי' מועד קטן פי"ג מ"א רע"ב בפיה"מ שם ר"א"ש בסוגיא שם שיטת ריב"ב על הרי"ף ואשכול ח"ב עמ' 150) הגדירו "הרווחה" כיציאה לסחורה, יתר על כן בעקבות דברי רבינו חננאל בסוגיא שם המגדיר בתחילת דבריו הרווחה "פירוש להתעשר" ותוך כדי דיבור מבאר "כלומר לסחורה ולהרוויח" יש לומר שגם את דברי הראשונים דלעיל יש לבאר באופן זה, בפרט אמורים הדברים לאור דברי ראשונים ואחרונים (חידושיי אנשי שם על המרדכי שבת אות רנ"ה בסק"ד

בשם רבינו יואל הלוי ובנו הראב"י, מג"א תקל"א סק"ז ומשני"ב שם סק"יד) שהגדירו "הרווחה" כ"דבר מצווה".

מדברי הגר"ש ישראלי זצ"ל (חוות בנימין ח"ג סימן קי"ד) עולה שמגדיר "הרווחה" במובן הקרוב להגדרה הרחבה הנ"ל (אם כי אין הכרח לאור נושא השאלה) מ"מ אינו מסיק מכך היתר טיול.

ראוי לציין שהרא"ש בעקבות הגדרתו "הרווחה" "סחורה כדרך התגרים" (ומסתבר שבנו הטור לא יחלוק עליו כך שיש בדברים סיוע נוסף לדברינו לעיל) כותב שפירוש הראב"ד לסוגיית מועד קטן שמבארה בקשר ליציאה לחו"ל מסתבר יותר, כיוון שלהלכה השו"ע פסק כראב"ד וסיעתו, יש מקום לומר שגם אם קימת מחלוקת ראשונים, הרי שלהלכה יש לנקוט בהגדרה ש"הרווחה" ענינה סחורה.

הר"ש ואזנר שליט"א (שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ג) נשאל על יציאה וטיול לאילת (שלהגדרתו היא חו"ל, יש לדון בדברים ואכ"מ) ונקט לצדד להקל בהליכה לראות נפלאות הבורא באופן שמהפך הכל לדרך מצווה, ברם על התבססותו של הר"ש דיכובסקי שליט"א על תשובה זו להוכחת שיטתו יש להעיר שכל ההיתר מתבסס בעקרו על כך שהמדובר כענין השאלה ביציאה "לזמן מועט מאוד" ועל גבי זה באו שאר הדברים בתשובה שם, כך שאין להסיק מזה היתר ביחס ליציאה זמנית רגילה.

לסיכום:

נראה שלהלכה יש לנקוט שהגדרת הרווחה ענינה סחורה כשיטות הראשונים שפירשו כן וכפסק השו"ע שפסק כפרשנות הראב"ד, והרא"ש בסוגיא כך הדברים, ולא כשיטות הראשונים שהגדירו "להתעשר" גם הגדרה זו ניתן לבארה כקרובה להגדרת סחורה וממילא שגם לפיה אין יסוד להסיק היתר טיול גם במובן של "להתאורר".

2. יציאה ארעית במהותה

במסכת כתובות (ק"א, א') הובא מעשה באדם אחד שנפלה לו יבמה בחו"ל ואסר לו ר' חנינא לירד לחו"ל וליבמה, וכעין זה בירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"א) הובא מעשה בחד כהן ששאל את ר"ח אם מותר לו לצאת לצור לעשות

דבר מצווה לחלוץ או ליבם ואסור לו, וכתב השירי קרבן שם שמדברי התוס' במסכת עבודה זרה י"ג עולה שמפרשים את דברי הגמ' כתובות במי שלא היה דעתו לחזור, כי בדעתו לחזור הרי מותר לצאת כדי לישא אישה והעיר שמסוגיית הירושלמי לא משמע כן ונשאר בצ"ע. היסוד לומר שמהירושלמי לא משמע כן היא שהרישא שם עוסקת במי שיצא לחו"ל ונחזר ובהקשר זה הובא המעשה הנ"ל במי ששאל את ר"ח אם מותר לו לצאת, יתר על כן הרי השאלה הייתה על יציאה לצור הסמוכה לארץ ישראל והמטרה הייתה גם ע"מ לחלוץ, וכבר נתבאר במסכת פסחים (נ', ב') על בני בישן (שבפשוטות מכך ששאלו את ר' יוחנן או את ר' לפי הירושלמי, יש להסיק שהיא מתחום א"י ועכ"פ ודאי סמוכה על גבולה. שוב ראיתי באדמת קדש עמ' 270 שעומד על כך שבירושלמי המעשה מובא על בני מישא שמזהה אותה כעיר אחרת וקובע שהייתה מכיבוש עולי בבל) שהפליגו לצור (שהיא כאמור חו"ל ועמש"כ בזה באדמת קדש עמ' 92 בהערה אות ב') וחזרו באותו יום עצמו.

ויש להעיר אם נפרש כגרסת הגר"א ובאורו וכפי שכן נראות פשוטות גרסת הירושלמי לפנינו שהירושלמי עוסק בכהן בדווקא אי"כ י"ל שהבבלי במס' כתובות הנ"ל עוסק בישראל ע"כ עוסק בשלא ע"מ לחזור, אבל הירושלמי כיוון שעוסק בכהן ובו גם יציאה ארעית ככל שתהיה אסורה שהרי מיד כשיוצא נטמא בטומאת ארץ העמים ע"כ אוסר גם בדעתו לחזור, ברם אם נפרש כביאור גרסת הרא"ש וסיעתו ובפשוטות נראה לומר שהראב"ד וסיעתו שכמותם פסק השו"ע שביארו את סוגיית מועד-קטן בהקשר ליציאה מא"י לחו"ל, מקורם דברי הירושלמי הנ"ל שמפרשים אותו כרא"ש, הרי הם לא מעמידים אותו בכהן בדווקא אי"כ לשיטתם עולה שאף בישראל גם יציאה כזו אסורה. ואף שהיא לדבר מצווה מ"מ י"ל שהרא"ש סובר כתוס' שלא לכל המצוות מותר לצאת וחליצה אינה בכלל המצוות שמתיר לצאת למענם ולכאורה קשה שהרי הוזכרה שם גם אפשרות של ייבום ואולי לפיכך פירש קרבן העדה שם שלא שייך להגדיר זאת כמצווה כי בידה לבא אליו לארץ, וי"ל גם שאותו אדם היה נשוי וקיים פ"ו ויבום אינו כנשיאת אישה בעלמא, כפי שכבר כתבו כן חלק מרבתינו האחרונים.

ונראה שניתן להוסיף ולומר שגם התוס' במס' ע"ז הנ"ל לא מהסיפא של

האיסור לצאת לאח ליבם הוכיחו דבריהם שהרי ייבום וחליצה י"ל שאין להתירם גם בע"מ לחזור, אלא ההוכחה היא מכך שהייתה לר"ח תביעה גם על האח שמת מדוע יצא לחו"ל וע"ז קשה הרי מותר לצאת לחו"ל ע"מ לישא אישה וע"כ ביארו שמדובר ב"יצא שלא ע"מ לחזור" וכפי שרואים שאכן מת בחו"ל, וכפי שכך עולה מתוסי' רבינו אלחנן, שהיה לפני בעלי התוסי' שלנו ומצטטים ממנו ומסתבר שגם כאן זה יסודם, שכך מבאר את העניין.

נמצא שגם לשיטת התוסי' אין יסוד לעשות מחלוקת בבלי וירושלמי בנושא. עולה שלרא"ש ראב"ד וסיעתם והשו"ע שפסק כמותם ולעני"ד גם בתוסי' י"ל כן שאף לצורך מצווה אם אינו מהמצוות שיוצאים למענם ובודאי לדבר רשות לשאילתות שמתיר לכל דבר מצווה, גם יציאה מסודרת בארעיותה אסורה, שהרי יציאה לצורך חליצה בפשטות זה עניינה.

הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ה הלכה ט' כתב: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מיד הגויים, ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה". הרי שהרמב"ם חילק בלשונו הלכה זו לשתי בבות, הר"י רוזן שליט"א במאמרו בנושא בתחומין כרך כ"י (עמ' 407-411) כותב שיש להבין את גדר הסחורה ומכך ניתן להסיק את משמעות החלוקה וכותב שהיתר הסחורה אינו אמור בצרכי פרנסה הכרחית בלבד אלא גם לעשות עסקים כנהוג (יעו"ש שכתב כהוכחה לכך שהרי הכס"מ הרדב"ז הגהות מימוניות ומגדל עז ציינו כמקור לרמב"ם המתיר יציאה לסחורה את דברי הירושלמי שהתיר זאת ביחס לשיבה למצרים ושם היתר הסחורה גם להרוחה, על דברים אלו יש להעיר שאינם מדויקים כל צרכם הכס"מ לא ציין זאת כמקור, לדעתו המקור הוא סוגיית בבא-בתרא, הגהות מימוניות הביא זאת כמקור להלכה ח' העוסקת במצרים ולא להלכה זו. הרדב"ז אמנם ציין ירושלמי אבל לא פירט לאיזה ירושלמי התכוון אמנם מאחר שחי אחר המגדל עז נראה שזו גם כוונתו, עכ"פ במפרשים על הדף רק המגדל עז נקט כן במפורש, ואדרבא מצינו לחלק מרבתינו האחרונים שתמהו על הבאת מקור זה. אם כי לאידך גיסא יש שקיבלו מקור זה ויישבו הקושיות, עכ"פ לעניננו אין נפקא מינה כי גם ללא הוכחה זו נראה לקבל ההגדרה

הני"ל שלא מדובר בצורכי פרנסה הכרחית בלבד וכפי שאכן בהגהות ציוני מהר"נ נקט כן מכח דיוק לשון הרמב"ם בהלכה כאן. וכפי שכבר בארנו נושא זה לעיל בביאורנו לגדר "הרווחה" שבסוגיית מועד-קטן)

על גבי זה דעתו שם לחדש ולומר ששורש היתר הלכה זו אינו מצד המצווה שבדבר, אלא מחמת שדברים אלו נושאים אופי זמני בעצם הגדרתן משימה מוגדרת של לימוד, נשיאת אישה, דיון עם הנכרי וחזרה לארץ מייד בתום המשימה, ומחדש הרמב"ם שגם לסחורה שיש בה יותר חשש השתקעות מהמקרים הקודמים מ"מ עדיין היא מוגדרת כארעית ומותרת.

הר"י רוזן שליט"א במאמרו שם מציין שהאחרונים הבינו לא כך ונקטו שהיתרי היציאה הם רק לדבר מצווה וגם "סחורה" נחשב לדבר מצווה, על כך הוא מעיר שאמנם ביחס להיתר הפלגה בים סמוך לשבת הגדיר הרמ"א (או"ח סוף סי' רמ"ח) את הסחורה כדבר מצווה, ברם דווקא שם שאנו מתנגשים עם הבעיה של הפלגה סמוך לשבת ודבר מצווה כל דהו די להתיר שם נזקקו לבאר שסחורה דבר מצווה אבל כאן אין יסוד והכרח להצריך זאת.

בהקשר זה הוא מביא שם את סוגיית מועד-קטן וכותב שגם שם היתר היציאה אינו מחמת שהיציאה לדבר מצווה אלא רק מחמת שאינה עבירה ומותרת וכלשון הגמ' שם "יציאה ברשות", יעו"ש על הדברים הני"ל יש להעיר לענ"ד כדלהלן:

1. אף אם נטען כדבריו שאין יסוד להצריך דבר מצווה בהקשר להיתר הסחורה אבל אחר שסוף סוף הרמ"א כן הגדיר את הסחורה כדבר מצווה א"כ זו הגדרת העניין, ומנין לנו מקור שהיתר הסחורה בהלכה כאן רחב יותר.

2. הר"י רוזן שליט"א בעצמו ציין שהאחרונים הבינו את "סחורה" בהלכה כאן כדבר מצווה בהערה שם (מס' 6) הוא ציין רק לדברי הרב זצ"ל במשפט כהן סימן קמ"ז, ברם כבר הבאנו לעיל שראשונים ואחרונים ביארו את המושג סחורה כהיתר מפני דבר המצווה שבדבר ומפורש נקטו ביחס לביטוי "הרווחה" שבסוגיית מועד קטן את הביטוי דבר מצווה (חידושי אנשי שם על המרדכי שבת אות רנ"ח סק"ד בשם רבינו

יואל הלוי ובנו הראבי"ה מגי"א תקלי"א סק"ז ומשני"ב שם סקיי"ד).
 3. מצינו לרבותינו האחרונים שנחלקו בדעת הרמב"ם בנושא, יש שדייקו מלשונו בהלכות אבל (פי"ג הי"ד) בהיתר יציאה לכהן לחי"ל שנקט לדבר מצווה "כגון" כו' שדעתו כשאילתות שלא רק ללמוד תורה ולישא אישה מותר לצאת אלא לכל דבר מצווה (דברי חמודות לבעל התוס' יו"ט על הלכות קטנות לרא"ש סוף הלכות טומאה חסדי דוד-בדפוס המקורי והשלם- על תוספתא ע"ז פ"א הי"ג ד"ה הולכין בא"י וכתבו התוס', העמק שאלה לנצי"ב על שאילתות פרשת אמור שאילתא קי"ג ס"ק ט"ו, תורת חיים ע"ז יג, א, ד"ה ללמוד תורה ועוד, ויעוי' בתורת חיים הנ"ל שכותב שאמנם מרמב"ם וטור יו"ד סי' שע"ב משמע כשאילתות אך מהשו"ע משמע כתוס' שרק למצוות אלו של לישא אישה ותלמוד תורה מתיר היציאה, לעומתו החסדי דוד שם סובר שגם דעת השו"ע כשאילתות).

דיוקים אלו הם בלשון הרמב"ם הלכות אבל העוסק ביציאת כהן ובפשטות הי"ה ביחס לישראל, הרי גם על הכהן חלים איסורי ישראל, וכן נראה שהבינו פאת השולחן הלכות אי"י סימן א' סק"כ והעמק שאלה הנ"ל, ברם אם נאמר שבכהן מחמת בעיית הטומאה הנגרמת לו מיד ברגע היציאת, אזי אסורה גם "יציאה ארעית מאד" שאינה אסורה בישראל, ניתן לומר שרק ביחס לאיסור המיוחד בכהן, בא היתר רחב זה לכל דבר מצווה שהרי טומאה זו השוותה בגמ' לטומאת בית הפרס דרבנן שהרבה הקילו בה חכמים אך לא באיסור היציאה של ישראל, יש לציין שגם השאילתות הנושא שלו הוא טומאת כהן. ואכן בדיוקי לשון הרמב"ם בהלכות מלכים נחלקו האחרונים, בעל פאת השולחן (שם סימן ב' ס"ק כ"ח) ור"צ הכהן מלובלין זצ"ל בספרו "אור זרוע לצדיק" (בסופו, בחלק החידושים על הרמב"ם, על הלכות מלכים ה' ט' דף מ"ד ע"ב) דייקו מלשונו שהזכיר רק תלמוד תורה ולישא אישה ולא נקט "כגון" ששיטתו כתוס', לעומת זאת מדברי הנצי"ב בהעמק שאלה עולה וכן נקט בקרן אורה (מועד-קטן יד, ב, ד"ה גמרא מתני' דלא) שמדין הסחורה שהזכיר הרמב"ם יש להסיק שה"ה לשאר המצוות וכשאילתות.

יש להוסיף בעל פאת השולחן שם סובר גם לדעת השאילתות שלא לכל

המצוות התיר, אלא רק למצוות כאלו שא"א לקיימם אא"כ יטמא בבית הפרס או בטומאת חו"ל כי זה המכנה המשותף של הדוגמאות שהביא שם הליכה לקראת מלך שרק ע"י הליכה בשדה בית הפרס אפשר להגיע למקום המלך וכ"י את זה לומד השאילתות בק"י מתלמוד תורה ולישא אישה שעם כל ערכיותם לעומת שאר המצוות, ב"ס הרי מדובר באופן שניתן לקיימם גם בארץ, ביחס להיתר הסחורה שלכאורה לא עומד בגדר זה הוא מבאר שטעם ההיתר מפני ש"זהו חייו וישוב א"י תליא בזה"

הרי לפנינו שכל האחרונים שדנו בנושא ביררו רק אם הרמב"ם סובר כשאילתות ומתיר לכל דבר מצווה או כתוספות ומתיר רק את הדברים שמנה אבל אף אחד מהם לא הסיק להתיר לדבר רשות באוקימתא כל שהיא, יציאה ארעית או אופן אחר כלשהו אף התורת חיים שביחס להיתר לצאת לדון ולערער עם הנכרי (שמזה הסיק להתיר לכל דבר מצווה) הגדיר זאת כ"דבר רשות" ב"ס לשונו שם היא: "לדבר רשות לדון ולערער עם נכרי כהן מטמא בחו"ל, מפני שהוא כמציל מידם". הרי שהגדרה זו בדווקא של "מציל מידם" היא סיבת ההיתר.

בפשטות י"ל שהאחרונים שהתירו לכל דבר מצווה מגדירים גם את "סחורה" כדבר מצווה וכפי שיש ראשונים ואחרונים שהבינו כן וכדלעיל, ב"ס האחרונים שהבינו שהרמב"ם מתיר רק למצוות שמנה לכאורה קשה שהרי גם אם נגדיר "סחורה" כדבר מצווה עדין נראה ששאר מצוות עדיפות עליה, ב"ס בשופי יש ליישב שהם סוברים כהגדרת פאת השולחן הנ"ל ונר' לענ"ד שדבריו מתחברים עם מש"כ שם בסימן א' סקכ"ב בקשר לדין הסחורה שהרמב"ם "סידר דין זה אחר "ויחזור" דסתם לסחורה הוא לחזור לביתו". לענ"ד מלבד הדיוק הלשוני טמונים בדברי בעל פאת השולחן הנ"ל ב' דברים: א. גדר ההיתר שונה, בעוד שהבבא הראשונה בדברי הרמב"ם עוסקת במי שכן יש בעיה כלשהי ביציאתו מארץ ישראל. ישנה פגיעה כלשהי בדירת הארץ אעפ"כ ערך המצווה או הצורך הבסיסי של "להציל מידם" מתיר את היציאה בעוד שהבבא השניה שם טעם וגדר ההיתר שונה והוא שמלכתחילה אין שום פגיעה בדירת ארץ ישראל ביציאה זו, אדרבא כך נראים חיי מסחר תקינים וארץ ומדינה נורמלים זקוקים לניהול חיי מסחר תקינים וכלשונו "ישוב

א"י תליא בזה" חלק זה שבדבריו נראה שיקבלו אלו שלא התירו מפני "דבר מצווה" שבדבר, ב. פרטי ההלכה שונים בעוד שהבבא הראשונה מתירה רק יציאה חד פעמית לצורך הדבר הנזכר, ויחזור מיד הרי יציאה לסחורה מטבע ענינה מדובר ביציאות הרבה "כדרך התגרים", חלק זה שבדבריו ניתן לאומרו בכל שיטות האחרונים בדעת הרמב"ם, לפי דרכינו למדנו שהיסוד של הר"י רזין שליט"א לדייק בלשון חלוקת הרמב"ם אינו מוכרח, אדרבא מפורשות למד בעל פאת השולחן לדייק זה באופן אחר.

נמצא איפוא, חלק מרבנותינו הראשונים והאחרונים מפורשות הגדירו את ענין הסחורה גם בהקשר להיתר היציאה מא"י כ"דבר מצווה", לדבריהם ודאי א"א לפרש את ההיתר מצד הארעיות.

גם אלו שלא הגדירו את הסחורה כ"דבר מצווה" (הן מפורשות כבעל פאת השולחן, והן אלה שכך נראה מדבריהם וכנ"ל), לא נקטו שההיתר מחמת הארעיות שבדבר, אלא מחמת נימוקים אחרים דזהו חייו (לענ"ד גם פרנסה להרוחה ולא רק לצרכים הכרחים ניתן להגדירה כך שהרי סו"ס זהו דרך התגרים ומי שמתפרנס למחייתו ממסחר, כך נוהג) ואדרבא זה תורם לשוב א"י, וממילא שעכ"פ הדיוק בלשון הרמב"ם שעליו נבנה כל היסוד הנ"ל אין לו הכרח, יתר על כן מכך שהאחרונים דנו אם שיטת הרמב"ם כתוסי המתיר רק מצוות אלו או כשאלתות המתיר שאר המצוות עולה מפורשות שלא סוברים לדייק כן שהרי אין אחד בהם שהסיק להתיר גם דבר רשות באופן ארעי או בכל אופן שהוא. בהקשר זה יש לציין לדברי הירושלמי ריש דברינו שעל פי פרשנות הרא"ש והראב"ד שנפסקו להלכה בשו"ע נראה בפשטות להסיק ממנו איסור יציאה ארעי למטרה מוגדרת וחוזר מיד, גם מדברי בעל חכמת אדם בספרו שערי צדק שהובאו לעיל שעמד בדבריו על החילוק בין מי שדעתו לחזור אך אין לו כרגע תאריך מוגדר הוא מצפה שהתנאים ישתנו בעתיד לבין מי שדעתו לחזור מיד בתום המשימה וגם בו התיר רק באותם הקשרים (כל שיטה ודעתה) שהיציאה מותרת עולה שעצם הארעיות ודעתו לחזור מיד אינם די כדי היתר כללי.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס"י קע"ג) שהוזכר לעיל התיר יציאה ארעית אבל גם הוא לא התיר במובן הנ"ל של יציאה ארעית במהותה אלא "לזמן מועט

מאוד" "לשעה קלה" (וגם ע"ז יש לדון לאור דברי הפוסקים דלעיל ואכ"מ), אדרבא כאשר הוא דן (חלק ו' ס"י קע"ז) ביציאה ארעית לצורך משימה מוגדרת, יציאה לחו"ל כדי להעלות לא"י את עצמות אבותיו הקדושים שנהרגו בשואה הי"ד, וגם שם חזר והגדיר שעיקר האיסור ביציאה בעלת השלכה לעניין הדירה בא"י אבל לצאת ולחזור והוא שוכן בקביעות בא"י התירו, הרי שהוא נוקט במפורש "התירו במקום צורך אפילו סחורה" דהינו מגדיר סחורה כהגדרת פאה"ש הנ"ל ומסיק מזה היתר "למקום צורך" ולא מסתפק בעצם הארעיות שבדבר, לגופו של עניין בעל שבט הלוי התיר שם מפני שסבר שמלבד הטעם הנ"ל שם זה גדר של צורך מצווה שבו מותר לצאת ולחזור (וכשיטת הפוסקים דלעיל שסברו כן) ובפרט שיוצא לכבוד א"י להעלות עצמות הקדושים הי"ד שיתקיים בהם "וכפר אדמתו עמו".

3. ההבדל בין המציאות בזמן התקנה לזמננו.

הר"י רוזן שליט"א במאמרו בתחומין הנ"ל שהתיר יציאה המאופיינת כזמנית התיר זאת רק כאשר החזרה ארצה מובטחת כאשר יש כרטיס חזרה עם תאריך מוגדר, הצורך לכך הוא בהתאם לשיטתו שם שאין די ב"דעתו לחזור" שאזי יתכן שהמדובר אף על תקופה בת כמה שנים אלא צריך כלשון הרמב"ם "ויחזור לארץ" שהוא מפרש שהכוונה שמיד בתום המשימה שהיא ארעית באופייה הוא יחזור והכרטיס הנ"ל מאבטח זאת.

על עצם הנושא של הארעיות שבדבר כבר הערנו לעיל, ברם כאן יש לעמוד על נקודה נוספת והיא שיש טוענים שכל המציאות בימינו שונה במהותה, בזמן חז"ל גם יציאה זמנית היה בה החשש שמא ישתקע בחו"ל ולא יחזור משא"כ בימינו אפשרות זו לא קימת, שהרי ללא סדור התעודות הנצרכים לכך לא יניחוהו רשויות מדינות חו"ל להישאר בתחומם אדם היוצא לשליחות או להשתלמות של כמה שנים יתכן שבנתיים יסדר לו תעודות כאלו (וגם זה לא כ"כ פשוט) אבל היוצא לטייל בפשטות אין זה אפשרי ואם כן י"ל שלא על מציאות כזו דיברו חז"ל ואם כן רק מה שתקנו אסור אבל לא שייך וגם אין בידינו כוח להוסיף על גזירתם אלא שעל זה יש להעיר: א. כבר ביארנו שלעני"ד חז"ל אסרו יציאה לדבר רשות גם לתקופת זמן מצומצמת באופן

כזה גם בזמן חז"ל חשש ההשתקעות היה פחות אף שלא הייתה בעיה של תעודות ברם ברור שלי"ש להשתקע כאשר לא ביצע את הסידורים הנדרשים למעבר דירתו הנצרכים לכל אדם העובר דירה, נמצא שההבדל בין זמננו לזמן חז"ל אינו מהותי אלא כמותי בלבד ואף שלעני"ד נראה פשוט שטעם התקנה הוא אכן חשש השתקעות מ"מ זה הטעם באופן הכללי אבל לא פלוג רבנן בנושא.

ב. כבר הערנו לעיל שממחלוקת הראשונים על דעת ר"ת בעניין איסור הנאה מסתם יינם בזמן הזה שאין רוב הגויים רגילים לנסך כפי שהיה בזמן תקנת חז"ל, עולה שרוב הראשונים לא סוברים ליסוד זה ויעווי כע"ז בשו"ת ציץ אליעזר חלק ח' סימן ט"ו פרק ט"ו סי' ט' אות ד' ד"ה וראיתי שציין לספרים קצות השולחן ח"ז סי' קל"ד בבדי השולחן אות ז' ושו"ת עולת נח סי' ג' שדנים שי"ל שבזה"ז לא יהא שייך גזירת סממנים כי לא שכיח מציאות שחיקת סממנים לתרופות וציין שהם דנים מצד גדרי בטל הטעם אם שייך בטלה הגזרה או לא והצ"א עצמו רצה להראות פנים להקל מצד שי"ל שמעיקרא לא גזרו ברפואות כאלו שאין דרך לשוחקם, עכ"פ גם מזה רואים שאף שהמציאות הכללית בימינו שונה לא באו הפוסקים לומר שבמציאות כזו לא גזרו מעיקרא אלא באו לדון רק בגדרי בטל הטעם וכזו.

4. צרוף הדעות המקילות

יש שאמרו שניתן להסתמך ולצרף את אותם דעות יחיד שנראה שסוברים מעיקר הדין שלא אסרו יציאה ע"מ לחזור וא"כ עכ"פ באותם הקשרים שישנם דעות יחד המתירות את היציאה ע"מ לחזור בזה ניתן לצרף את השיטות שכלל לא ראו בעיה הלכתית בנושא. ברם לעני"ד אין הדברים ברורים מהטעמים דלהלן:

1. במקום אחר ציינו שנחלקו האחרונים אם ניתן לצרף דעה שאף לא באה לידי ביטוי אצל הפוסקים המקובלים רמב"ם טור שולחן ערוך ונושאי כליהם ומצינו גדולי עולם שסברו שא"א לצרף ואף שיש חולקים מ"מ ודאי שיש בעיה בנושא, ובפרט כשמצטרפות בעיות נוספות.

2. כאשר היסודות ברורים מצד עצמם אף שטעונים חיזוק (אם לא, הרי אין צורך בצירוף, אלא לרוחא דמילתא) אז יש מקום לצרף גם סברה יחידית. אך לא כאשר כל הדעות יחידאיות, כך יש להסיק לעני"ד מדברי המשני"ב בדיון חבית הפקוקה בפשתן שהתיר לדחוף בשבת את הפשתן לנקב רק בתרתי לטיבותא פס"ר דלא ניח"ל בסחיטה וגם ברזא ארוכה כדעת הטי"ז ודלא כמג"א שהתיר גם בלא ברזא ארוכה (אוי"ח סימן ש"כ סעיף י"ח במשני"ב סקני"ה) שכתב (שעה"צ ס"ק נ"ו) שקשה לסמוך ע"ז, והמעין במג"א יראה שצירף ג' דעות מקילות אלא שנרי שהמשני"ב עומד על כך שכל דעה בפ"ע הנה דעת יחיד שאין הלכה כמותה, לעני"ד גם מהמג"א אין להוכיח כנגד זה שהרי בא ליישב מנהג שכבר העיד עליו השו"ע שנהגו להקל, ויעוי גם בספר "כללי ההוראה" (להגר"י יוסף שליט"א ע"פ פסקי הגר"ע יוסף שליט"א) שכתב שם ב"כללי ספק ספיקא" אות ז' (עמ' כ"ו): "עבדינן ספק ספיקא אפילו בסברא שנדחית מההלכה ואף בדעה שלא הובאה בשו"ע" ובהערה שם ציין: "שו"ת יביע אומר ח"ו עמ' רי"ט וח"ד או"ח סי' ל"ג אות ט"ז ובמש"כ אאמו"ר שליט"א בספר כף החיים סימן קי"ז דף קנ"א ע"ג", ברם שם אות ח' כתב: "ומכל מקום מסברא יחידאה לא עבדינן ספק ספיקא", ובהערה שם ציין: "שו"ת יביע אומר ח"א חיו"ד סימן ג' אות י"א". שם מדובר ביחס לספק אחד משני הספקות, כאשר הספק הנוסף הוא פשוט להלכה, ואם כן ק"ו כאשר שני הספקות הם יחידאים.

3. כבר בארנו שכלל לא ברור אם קימות בכלל דעות יחיד כאלו, שהרי בדעת המהרי"ט אף שהרבה להקל מ"מ מפורש נקטו בו האחרונים שהינו דווקא חוץ מלטייל, גם בדעת שלטי הגיבורים הבאנו לאחרונים שביארו שאין הכרח שזו כוונתו, גם בדברי השדי-חמד בארנו שנראה שאמר דבריו רק בהקשר ליציאה לצורכי מצווה.

ועתה ראיתי בספר "ועלהו לא יבול" מהנהגותיו של הגרש"ז אוירבך זצ"ל חלק א' עמ' קפ"ח (פסקא מסי' 300) שכתב וז"ל: "אמר הרב לאותו אברך שהוא ראה שעושים הגרלה כדי לאסוף כסף בשביל ישיבה וכמדומה שנותנים פרס של טיסה לחו"ל, הרב הקפיד על כך, ואמר שזה לא בסדר מכיון שיש

היתרים לצאת לחו"ל במצבים מסוימים, אך סתם לטייל פשוט שאסור לצאת".

בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כ"ו דן ביציאה מא"י לאנגליה לראות פני חמיו וחמותו שיצאו מרוסיה ורק הרצון לראות נכדיהם החזיק אותם וכתב שמי שהעיר לו שיש בעיה ביציאה מא"י לחו"ל יפה העיר אלא שדן ש"י"ל שזה גדר דבר מצווה, שהרי הרמ"א בהלכות שבת או"ח רמ"ח הגדיר יציאה לראות פני חברו כדבר מצווה שמחמתה מותר להפליג בספינה גם סמוך לשבת ומדברי המג"א או"ח תקל"א גבי יציאה מא"י לחו"ל נראה שמשוה הגדרים וא"כ י"ל שגם זה בגדר דבר מצווה שמוותר לצאת למענו וכתב: "ואין חשובה דבר רשות אלא כשהולך לטייל", רק שכתב שמדברי התשב"ץ, שהזכרנוהו לעיל, שנקט בלשונו היתר יציאה רק לתלמוד תורה ולכבוד אב (וכבר בארנו לעיל שלעני"ד המנחת יצחק הבין בדעת התשב"ץ שהוא מדבר ביוצא ע"מ לחזור), משמע שאינו מתיר לשאר מצוות וסיים דבריו שיש לשאול בזה את פוסקי ארץ ישראל (תשובתו זו נכתבה כאשר עדיין כיהן ברבנות באנגליה) שדבר זה שכיח שם ע"ש, ולעני"ד פשוט שעולה מדבריו שס"ל שיציאה לטיול אסורה וכלשונו שציטטתי לעיל, רק שהסתפק אם כל דבר מצווה בכלל היתר היציאה או רק המצוות שמנאם רמב"ם, ועל זה כתב שיש לשאול כיצד רגילים לפסוק פוסקי א"י, וזה דלא כדברי הר"ש דיכובסקי שליט"א במאמרו הנ"ל שציטט מדבריו רק מה שכתב שאינו מכריע להלכה ומשאיר הדבר לפוסקי א"י ונראה שהבין שדבריו על הכל קאי. ולעני"ד כל פשטות לשון תשובתו אינה כן.

נמצא שאף שמצינו באחרוני דורינו ובמאמרים הנ"ל למי שנטו לקולא בזה, מ"מ כבר הבאנו במקום אחר לדברי בעל שו"ת מעט מים (לר' אברהם הכהן מסלוניקי) ריש סימן י"ב שכתב שיש לחלק בין גדר לימוד זכות על הנוהגים להקל כאשר יש להם דעות וסברות יחיד להיסמך עליהם, לבין עיקר ההוראה שעניינה ע"פ פשטות המקורות כרוב הפוסקים, והרי לפנינו שפשטות הרמב"ם השו"ע ונושאי כליו שאסרו יציאה לטיול גם ע"מ לחזור ולא חילקו בדבר, ואדרבא כפי שכבר הערנו מחלק מגדולי הפוסקים נראה לדייק להפך מסברות

המקילים הני"ל, וגדולי הפוסקים שמפיהם אנו חיים, הגר"י וייס זצ"ל (כפשטות דבריו במנחת יצחק הני"ל), הגרשי"ז אוירבך זצ"ל, הגר"ש ישראלי זצ"ל, הגר"י קאפח זצ"ל, ויבדל"א הגר"מ אליהו שליט"א בבטאון "שבת בשבתו" והגר"ע יוסף שליט"א, נטו קו לחומרא בעניין, ודאי אם כן שמעיקר הדין הכי נקטינן.

בשולי הדברים יש להוסיף עוד בי נקודות חשובות שאמנם טעונות בירור בפני"ע וכאן באתי רק להצביע עליהן, וכדלהלן:

1. הדברים הני"ל נאמרים רק מצד עצם בירור הדין, ס"מ כאשר מלבד זאת נגרות גם תופעות שיש בהם השלכות שליליות על אורח החיים והאמונה הדתית, הרי שמתעוררת גם הבעיה ההלכתית שמוטל על האדם להתרחק ממקומות כאלו ולהתחבר לטובים כפי שפסק הרמב"ם בהלכות דעות ריש פרק ו', וכפי שבאו הדברים לידי ביטוי בדברי רבנו צדוק הכהן מלובלין זצ"ל ב"אגרת הקודש" (נדפסה כנספח לספרו "פוקד עקרים") מכתב לידיד נעוריו שהשתקע באנגליה, שר"צ הכהן זצ"ל מעיר לו שמלבד בירור הבעיה הכרוכה באי ישיבה בארץ ישראל, הרי קיימת גם הבעיה הרוחנית שבישיבת חו"ל הן מצד עצם העובדה שחו"ל העידן שאווירה אינו האוויר הראוי לתורה כי זה קיים רק בא"י שאין תורה כתורת א"י ואווירא דא"י מהכים, והן מצד המציאות הרוחנית בשטח.

2. כאשר מדובר בכהן נוספת גם הבעיה שחו"ל גזרו טומאה על ארץ העמים והכהן עובר איפוא על איסור טומאה מדרבנן, בהקשר זה פשוט שגם יציאה זמנית בכלל האיסור שהרי סו"ס ברגע שיצא נטמא. אמנם יש להעיר שהדבר שנוי במחלוקת הפוסקים המהרש"ל בביאורו לטור יו"ד סי' שס"ט ובעקבותיו הבי"ח הפרישה הטי"ז הש"ך ובאר הגולה מעמידים הלכה זו רק בזמן שנהגו טהרות בא"י ולא בזה"ז, ס"מ מדברי הטור והמחבר שם, (ועי' גם ריש סי' שע"ב) והרמ"א שלא השיג, שנקטו לדין זה בפשטות והם הרי מביאים רק מה שנהג בזה"ז, וכן מדברי הגר"א בביאורו שרק ציין מקורות לדין השו"ע ולא הביא לאחרונים הני"ל שבוה"ז שאני, עולה שאינם מחלקים בכך. כך נקט במפורש בשו"ת שבות יעקב הובאו

דבריו בפתחי תשובה שם סק"ה ובעקרי הד"ט ס"י ל"ה אות כ', מדברי מהריק"ש המובאים ב"חידושי רעק"א" לשו"ע שם נראה שרק מלמד זכות על המנהג להקל יעו"ש שביאר טעם המנהג להקל מפני דוחק הפרנסה שמשוה אותו להיתרי היציאה שנתבארו בסי' שע"ב וגם מפני שבזה"ז כולנו טמאי מתים. נימוק זה הוא שיטת הראב"ד היחידאית ובפשטות גם בטומאות דרבנן לא מצינו שהתבססו על כך ועל כורחנו שדבריו נאמרו כסניף לטעם הקודם. ביחס למנהג כ"כ הרבה מרבתינו הכוהנים שנשארו בחו"ל ולא חששו לכך, כותב השבו"י שאין להסיק מכך שדעתם נוטה להקל, כי הוא כותב שיש לחלק בין מי שנולד בחו"ל ונשאר שם בשוא"ת מפני סיבות שונות, לבין מי שיוצא בפועל מארץ ישראל.

ה. סיכום:

1. למרות שהגמי' עצמה במקומות השונים שדנה באיסור יציאה לחו"ל (כתובות קיא, א, גיטין עו, ב, קידושין לא, ב, בבא-בתרא צא, א, עבודה זרה יג, א), לא כתבה במפורש שגם יציאה זמנית בכלל האיסור, מכל מקום כך נקטו כל רבתינו ראשונים ואחרונים וגדולי הפוסקים.
2. חלקם ביארו כך את הסוגיא במסכת מועד קטן י"ג-י"ד (עי' בראשונים שם שציטטו להלכה את הראב"ד שנקט כך) הדנה על יציאה שלא ברשות, שהכוונה יציאה זמנית לחו"ל. מדברי הבית יוסף (או"ח סימן תקל"א) עולה שהראשונים שלא פירשו כך, טעמם כי סברו שאין זה עניין הסוגיא, אבל אין שום יסוד לומר שחולקים על עצם הדין.
3. ואכן ראשונים נוספים הסיקו דין זה ממקומות אחרים בשי"ס (כגון תוס' ומאירי במסכת עבודה זרה, שהסיקו זאת ממסכת כתובות, לדעת הר"ח סבתו שליט"א הרמב"ם הסיק זאת ממסי' גיטין הני"ל).

4. פשוט שגם אם נמצא דעות יחיד שלא נקטו כן, הרי להלכה יש לנקוט כדעת גדולי הפוסקים, הרמב"ם (הלכות מלכים ה' ט') הטור והשו"ע (או"ח תקל"א) שפסקו זאת להלכה, ומפרשי השו"ע, (מג"א משנ"ב כה"ח ערוה"ש ועוד) נקטו כן בסתמא וצטטו זאת ללא חולק.

5. גם ביחס לאותם דעות יחיד שדיברו על היתר יציאה לחו"ל (מהרי"ט בחידושיו סוף כתובות, שלטי הגיבורים למסכת שבועות ה, א, מדפי הרי"ף) בארו האחרונים שהגדרת הדברים שלמענם הם מתירים יציאה זמנית היא רחבה אמנם יותר משיטות אחרות, אבל אין כוונתם להיתר כללי של יציאה, ולכל הדעות שדנו מה בדיוק גדר ההיתר, הטיול אינו בכלל (ע' משפטי שמואל תנינא סימן ט"ו עמוד הימיני סימן כ"ב ויחוו"ד ח"ה נ"ז).

6. אף שמצינו לקצת אחרוני דורנו שהעלו סברות להקל בטיול למטרות התאוררות ולראות נפלאות הבריאה וכן טיול ארעי במהותו, מ"מ בארנו שאת המקורות והדיוקים בלשון הפוסקים שמשם מקורם, רבותינו הראשונים וגדולי האחרונים ביארו באופן אחר. בחלק מהמקרים לא רק שאין מקור לחידושם זה, אלא יש מקום להוכיח כנגדו. בהקשר זה ראוי לציין לדין האחרונים אם הרמב"ם התיר יציאה זמנית רק למצוות המיוחדות שנקט, תלמוד תורה ונשיאת אישה או לכל דבר מצווה, על היתר זמני שאינו לדבר מצווה הם כלל לא דנו. גם הירושלמי (מועד קטן פ"ג ה"א) דן על יציאה ארעית מאד יציאה לאזור קרוב לא"י (לצור) ע"מ לחלוץ (שלא ראה בה מצווה כי יכלה האישה לבוא אליו לארץ או שרק לצורך פ"ו מתיר וכאן זה לא היה המצב) ואסר זאת, לדעת הרבה ראשונים, שבפשטות הם המקור לדין השו"ע, הירושלמי לא דן בכחן בדוקא אלא גם בישראל.

7. בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג כ"ו) יחווה דעת (שם) הגר"ש ישראלי זצ"ל בעמוד הימיני (שם) ובחוות בנימין (סימן קי"ד) הגר"י קאפח זצ"ל

(בבאורו לרמב"ם הלכות מלכים) הגרש"ז אוירבך זצ"ל (מובא בספר "ועלהו לא יבלי" ח"א עמ' קפ"ח) והגר"מ אליהו שליט"א (בעלון "שבת בשבתו") אף שחלקם נטו להקל בהגדרת דבר מצווה או הגדרת סחורה, אבל כולם נקטו בפשטות לאסור הטיול ולא חילקו בדבר.

למרבה הצער עברה חמורה זו של יציאה לחו"ל נעשית קלה בעיני רבים, אפילו משלומי אמוני... וכבר היה שבית הדין חייב את הבעל הוצאות טיול לאשתו לחו"ל אוי לאותה בישה אוי לאותה כלימה, אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים (הגר"י קאפח זצ"ל בבאורו לרמב"ם הלכות מלכים שם).

בברכת התורה
ובברכת הכהונה
דוד כהן